

Görüşler - Okuyucu Mektupları

Opinion Papers - Letters

Yeni Bir Derleme Yasası Gereklidir

Annibal ile savaşmış olan eski Romalı hatip ve devlet adamı Cato, senatodaki her söylevinin sonunda "Delenda est Carthago" (Kartaca yok edilmemelidir) dermiş. Bu söz daha sonra Latin atasözleri arasına girmiştir. Ayrıca kendisinin "Praecepta" (Atasözleri) adlı bir yapıtı da vardır. Bunun gibi ben de 42 yıldır her konuşmamın başında "bize yeni bir Derleme Yasası gereklidir" diyorum ama derdimi kimseye anlatamıyorum.

Türklerde yazı tarihi, kitap tarihi, kütüphane tarihinin epey eski olduğu anlaşılıyor; ama kütüphanecilik tarihinin nerdeyse çağımızda başladığı söylenebilir. Yasal düzenlemeler dikkate alınırca, 1934 yılını, yani 2527 sayılı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Yasasının çıktığı yılı bunun başlangıç tarihi olarak ele alabiliriz. Çünkü bu yasa yalnız var olan dört büyük kitaplığı devlet nüshalarıyla zenginleştirmekle kalmıyor, ileride kurulacak Milli Kütüphane için de her yayından birer nüshayı Derleme Müdürlüğü depolarında saklamayı öngörüyordu. Nitekim, 1948 yılında Milli Kütüphane kuruluşu kurulmaz, o güne dek derlenip saklanan devlet nüshaları oraya devredilmiştir.

Milli Kütüphane'nin ilk iki uzmanından biri olarak 1950'de kütüphanecilik ve dokümantasyon meslek eğitimi ve öğrenimi için Paris'e gönderilmiştim. (Öteki uzman Leman Şenalp daha önce İsviçre'ye yollanmıştı.) 1952 sonlarında yurda döner dönmez Derleme Müdürlüğüne atanmışım. Ancak birkaç ay sonra (1953 başında) Milli Kütüphane içinde -UNESCO'nun da yardımıyla- kurulan Bibliyografya Enstitüsüne yardımcı olmak amacıyla gene Ankara'ya çağrıldım. 1952'de kurulan bu Enstitü, Türkiye Makaleler Bibliyografyası'nı Türkçe-Fransızca olarak yayınlıyordu. O vakte değin Derleme Müdürlüğünce çıkarılmış olan *Türkiye Bibliyografyası*'nı -kendi özel yasası gereğince- Enstitüye devrettim. Ancak 1953 yılı fasiküllerini tek başıma hazırladığım için uzun zaman aldı. Bütün koleksiyon dikkate alındığında en kapsamlı fasiküller o yıla ait olanlardır sanıyorum.

İşte tam o sırada Milli Kütüphanenin büyük okuma salonunda "Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunumuzun ve Milli Bibliyografyamızın Islahı Meseleleri" başlıklı ve konulu bir konferans verdim. Kütüphane müdürü da-

hil, meslektaşlarımdan hiçbiri bu konferansa rağbet göstermedi. Sanki Derleme Yasası ve "Türkiye Bibliyografyası" sorunları kendilerini hiç ilgilendirmiyordu. Çok sonraları bu sorunlara sahip çıkmaya başladılar. 1956 yılı ortalarında İstanbul'daki esas görevimin başına dönebildim.

Türkiye'de 1951 yılında bir "Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu" çıkmıştı. Bu, 41 yıl önce, 1910'da çıkan "Hakk-ı Telif Kanunu"nun yerine geçen çağdaş bir Telif Hakları Yasasıydı.

İşte biz de 1956'da -adını buna benzeterek- bir "Fikir ve Sanat Eserlerini Derleme Yasası" tasarısını hazırladık. Bunun için, bütün dünyanın derleme yasaları metinlerinden yararlandık.

Derleme Yasasını günümüz koşullarına uygun hale getirmek için gerekli değişiklikleri öngören ve 40 maddeden oluşan bu yeni yasa tasarısı, ne yazık ki, 1961'de Ankara'da toplanan Kütüphaneler Komitesinden, birçok hüküm "budanarak" geçebilmiştir.

Sayın Süleyman Demirel'in başbakanlık dönemlerinde, bakanlıklardan "mütalaa" alarak, Bakanlar Kurulundan geçirerek, tam beş kez, Başbakanın imzasıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kuruluna dek tasarı götürülebilmıştır. Ancak, her dört yılda bir, Fransızca deyimle "caduc" olmuştur; yani Meclis'te konuşulma sırası gelene dek dört yıl geçmiş, yeni seçimler yapılırınca, eski tasarılar batıl olmuş, hükümsüz sayılmış, işe yaramaz hale gelmiştir. Sil, yeni baştan!... "Derleme Yasası'nın değiştirilmesi çabaları" başlıklı dokuz sayfalık bir yazım, *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*'nde yayımlanmıştır.

Altmışbir yıldan beri bugün hala yürürlükte olan Derleme Yasası'nın artık tarihsel, hatta kazı bilimsel (areolojik) bir değer taşıdığı bile söylenebilir. Bu yasa, hazırlanırken esinlendiği 1925 tarihli Fransız Dépôt Légal yasasının bütün hükümlerini bile tam olarak içermemektedir. Kaldı ki söz konusu yasa Fransa'da birçok kez yeniden gözden geçirilip geliştirilmiştir. Türkiye, bu gelişmelerin çok gerisinde kalmıştır.

Türkiye'de umuma satılan fotoğraflar dönemi geldi geçti. Gramafon plakları dönemi gelip geçti. Sinema filmleri dönemini de artık geride bıraktık. Bu kültür ürünlerinin hiçbirini derleyip devlete maledemedik. Bugün devlet milyarlar verse, bunları bulup satın alamaz bile. Şimdi kaset, CD, TV filmleri dönemini yaşıyoruz ama bunları da derleyemiyoruz. Bilgisayar teknolojisinin kuşatması altında, kitabın yerini disketler aldığında ne yapacağız?

Geçen yıl, 1 Nisan 1994 tarihli *Dünya* gazetesinin *Kitap* ekinde 1938-1992 yılları arasında "Kaçak'tan Kurtulmuş Kitaplar"ın sayısal tablosu yayınlandı. Altında, Kültür Bakanlığına imzasız bir açık mektup vardı. Bakanlığın Derleme Müdürlüğüne gereken duyarlılığı göstermediğinden şikayetle: "sonunda basılan eserlerin derlenmesinde büyük oranda "kaçak ol-

maktadır" denilmekteydi. Tahminimize göre, kaçakların oranı, aşağı-yukarı üçte biri (% 33) bulur. Yazı şöyle sona eriyordu: "Kültür Bakanlığı'nın yazılı kültürümüzü de sahiplenerek, geleceğe taşımadaki başıboşluktan kurtarma çalışmalarına ivedilikle başlamasını bekliyoruz." Aradan bir yıl daha geçtiği halde, Bakanlıktan ses-seda yok! Sonuç olarak diyebiliriz ki, Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nün son bir çaba daha göstererek yeni Derleme Yasası Tasarısı'nın Meclis Genel Kurulunda görüşülmesini sağlamadan önce son düşünce ve önerilerimizi de alması gerekmektedir.

8-10 Aralık 1994 tarihinde Ankara'da toplanan Türk Dünyası Yazarları II. Kurultayında okunarak oy birliği ile kabul edilen sonuç bildirisinin 9. maddesi aynen şöyledir: "Türk dünyasında basılan eserlerden her birinin Türkiye Milli Kütüphanesi ile Türk cumhuriyetleri ve Türk topluluklarındaki milli kütüphanelere beşer adedinin basımından sonra en geç üç ay içerisinde ulaştırılabilmesi için Türkiye'deki Derleme Kanununda değişiklik yapılabilmesi, Türk dünyası cumhuriyet ve topluluklarında bu türden bir kanun oluşturulması için gerekli makamlarla temaslar yapılması." Oysa bildiğimize göre, eski Sovyetler Birliği'nde çok eskiden beri bir Derleme Yasası vardı; bununla her basılan yapıttan tam 45 nüsha derlenip ülkenin büyük kentlerindeki başlıca kitaplıklara gönderiliyordu. Dünyada en iyi uygulanan Derleme Yasası da oydu.

Son olarak genç meslektaşlarıma bencileyin dopdolu bir yaşam yolunda başarılar dilerim.

M. Türker Acaroğlu
Emekli Derleme Müdürü

Ölümünün 50. Yıldönümünde Selim Nüzhet Gerçek

İlk Derleme Müdürü, Türk basın-yayın ve tiyatro tarihçisi, araştırmacı-yazar Selim Nüzhet Gerçek, 12 Aralık 1945 tarihinde görevi başındayken beyin kanamasından ölmüştü. Bugün 50. yıl dönümüdür. Topkapı Merkez Efendi Mezarlığındaki mezarı, İstanbul Belediyesince yaptırılmıştır.

1981'de İstanbul'un Rumelihisarı semtinde doğan Selim Nüzhet'in babası, *Hazine-i Evrak* dergisi sahibi, Maarif müdürlerden Mahmut Celâlettin'dir

Galatasaray Lisesini bitirdikten sonra, yüksek öğrenim için İsviçre'ye gitti (1910). Cenevre'de edebiyat lisansı yaptıktan sonra, sahne çalışmalarını izledi. Kurtuluş Savaşından sonra, yurda döndü (1922).

Celâl Nuri'nin *İleri* gazetesinde yazar ve sekreter olarak çalıştı. Robert Kolejine tarih öğretmeni ve Türkçe sekreteri atandı. (1923-33). Matbaacılık,

gazetecilik, tiyatro tarihimiz üzerindeki bilgisini genişletmeye, Türk el sanatlarına ilişkin özel koleksiyonlar derlemeye başladı. Bir yandan da İstanbul'daki sahne yaşamını yakından izliyor, çeşitli gazete ve dergilerde, özellikle *Akşam* gazetesine tiyatro eleştirileri yazıyordu.

1928'de Türk matbaacılığının 200. kuruluş yıldönümü dolayısıyla bir sergi düzenledi. Tanzimat'a dek yurdumuzda kurulan resmi ve özel basımevleri üzerine bir kitap yayımladı (matbaacılık tarihimizin toplu ilk yapıtı). 1931'de Türkiye'de gazetenin 100. yıl dönümü dolayısıyla bir kitap bastıracağı gibi, kendi koleksiyonlarından Galatasaray Lisesinde bir sergi açtı. Milli Eğitim Bakanlığı, Cumhuriyetin 10. yıl dönümünde Ankara Ticaret Lisesinde açtığı yayın sergisinin düzenlenmesine, bu amaçla beş yıl içinde yeni Türk harfleriyle yapılan yayınların genel bir kaynakçasının yapılmasına onu memur etti. *Türkiye Bibliyografyası, 1928-1933* adını taşıyan bu kaynakça, Türkiye'de bu alanda devlet eliyle düzenli bir organ çıkarmak, bunu sağlayacak düzenli bir örgüt kurmak gereğini duyurdu. Bakanlık 1934 yılında çıkan 2527 sayılı özel bir yasayla kültür merkezi olan İstanbul'da Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğünü kurdu (Atatürk'ün ilgisi ve direktifiyle). İşte bu örgütün başına da, Bakanlar Kurulu Kararıyla Selim Nüzhet Gerçek getirildi (09.07.1934, no. 974/2). Ankara'dan İstanbul'a döndü.

Aralıksız 11 yıl ve 5 ay, dar ve mütevazı bir kadroyla, çok bağlı olduğu bu işi yürüttü. Derleme Müdürlüğü, onun titiz düzensizliğiyle saat gibi işleyen çağdaş bir devlet kurumu durumuna geldi. *Türkiye Bibliyografyası*, onu hazırlayanların anısı önünde saygıyla eğilmeyi gerektirecek, daima yararlanılacak, değerli bir kaynak olarak, ulusal kaynakçamızın temelini oluşturmaktadır. Selim Nüzhet Gerçek ve İstanbul adlı kitabımız, yakında İletişim yayınlarından çıkacaktır.

M. Türker Acaroğlu
Emekli Derleme Müdürü

Milli Kütüphane Tarihi Böyle Midir

IFLA '95 İstanbul Konferansı dolayısıyla kongreye katılan kütüphaneci ve dokümantalistlere armağan edilen çantadan çıkan kitap, broşür ve belgeler arasında bir kitap vardı: *Milli Kütüphane=The Turkish National Library* (Ankara, Milli Kütüphane Başkanlığı, 1995; büyük boy, 39 s., renkli resimli grafikli, fiyatı yazılı değil, herhalde bedava dağıtılıyor).

Kuşe kâğıdına, lüks bir biçimde, Türkçe-İngilizce olarak basılan bu ki-

tap, Başkan Altınay Sernikli ile Başkan Yardımcısı Tuncel Acar'ın eşgüdümünde, Gönül Büyüklimanlı, Orhan Doğan ve Ahmet Çelenkoğlu tarafından hazırlanmış. Metin İngilizce ve çevirisini Fatma Nil Aydın yapmış. Fotoğrafları Necmeddin Külahçı ile Ümit Uygun çekmiş...

En başta, ulusal kitaplığımızın kurucusu ve ilk müdürü Adnan Ötüken'in şu sözüne yer verilmiş: "Biz hepimiz 1946 Nisanında toprağa atılan tohumun bir fidan haline gelmesi için beraberce çalıştık. Belki bu fidanı gölge veren bir ağaç olarak da göreceğiz. Fakat bizden sonrakiler onu büyük, asırdide bir çınar haline getireceklerdir."

Sayın Başkan Sernikli, önsözünün içinde yer alan renkli portresinin altına kendi yaşam öyküsünü yazmış: 1942 Sivas doğumlu. Kütüphanecilik bölümünü bitirmiş. Milli Kütüphaneye -kuruluşundan 20 yıl sonra- 1966'da girmiş. "Milli Kütüphane Başkanlığı gibi onurlu ve zorlu bir görevi" üstlenmiş. "MK'nin kaderini destekleyecek, yaşamsal önem taşıyan pek çok proje, O'nun döneminde" başlatılmış!

İyi, güzel. Gerçi önsözünün bir yerinde: "Bu bilinçle biz, Adnan Ötüken'in diktiği fidanın bir ulu çınar haline gelmesi için canla-başla çalıştık" diyorsa da, kanımızca, daha sonra 4. sayfada yer alan tarihçede ona yeterince değer ve önem verilmemiş, yalnızca baş resmini eski bina resminin sağ üst köşesinde bir vinyet (vignette) biçiminde göstermekle yetinmiş, yaşam öyküsü, etkinlikleri ve yapıtlarına hiç değinilmemiştir.

Rahmetli Adnan Ötüken'in (1911-1972) 1946 yılında "beraberce çalıştık" dediği "meslek arkadaşları" kimlerden oluşuyordu? Ulusal kitaplığın ilk baş uzmanı, ilk uzmanları, ilk kütüphanecileri kimlerdir? Sernikli'ye gelinceye değin - 1990'a dek - ulusal kitaplık müdürlüğü ya da başkanlığı yapanlar kimlerdir? Sayın Sernikli, Milli Kütüphaneye çok geç girdiği için, bu kişileri kendisi tanımayabilir, ama onlar henüz sağdır. Yanında çalışan uzmanlara sorulabilir ya da dosyalara, arşivlere başvurulabilir.

1950'lerde özel bir yasayla - UNESCO'nun da yardımıyla - Milli Kütüphane içinde bir de Bibliyografya Enstitüsü kurulmuştu. Kuruluş çalışmalarına biz de az-çok katılmış, katkıda bulunmuştuk. Yasayla Enstitüye verilen görevler arasında ulusal kaynakçamız olan *Türkiye Bibliyografyası* ile *Türkiye Makaleler Bibliyografyası* bültenleri hazırlayıp yayımlamak da vardı. 1978 yılı sonuna dek bu görevlerini hakkıyla yapmıştı. Daha sonra, bu Bibliyografya Enstitüsü ne oldu? 1979'dan sonra çıkan fasiküllerde adına rastlanmıyor. Neden? Özel bir yasayla kurulan resmi bir kuruluş, o yasa kalkmadan ortadan kaldırılabilir mi?

Kitaptan öğrendiğimize göre, herhalde, onun yerine kitaplık içinde bir "Bibliyografya Hazırlama Şubesi" oluşturulmuş. Ancak, bu bölüm görevlerini yapabiliyor mu? İşte, bakınız: *Türkiye Bibliyografyası* daha 1990-1991 yıllarına ilişkin yıllık dizinlerini bile çıkaramadı Son beş yılda Türkiye'de ne

gibi kitaplar çıkmış? bunu bilmiyoruz. *Türkiye Makaleler Bibliyografyası* da 1991'den beri çıkmamakta, çıkamamaktadır! Son dört yılda bizde hangi bilimsel yayınlar yapılmış? bunu da bilemiyoruz. 1975-91 yılları arasında bir *T.C. Devlet Yayınları Bibliyografyası* yayınlanmıştı, gerisi gelmedi. 1989-91 yılları arasında da *Seçilmiş Gazete Yazıları Bibliyografyası* yayınlanıyordu, bunun arkası da gelmedi. Sonuç: Kültür Bakanlığına bağlı, 80 milyar 895 milyon TL bütçeli, üç daire başkanlığı, 16 şube müdürlüğü, 203 personelden oluşan büyük bir örgüt -Milli Kütüphane- acaba, özel yasasında öngörülen resmi görevlerini hakkıyla yerine getirebiliyor mu? Sorulmaya değer!...

M. Türker Acaroğlu
Eski Derleme Müdürü